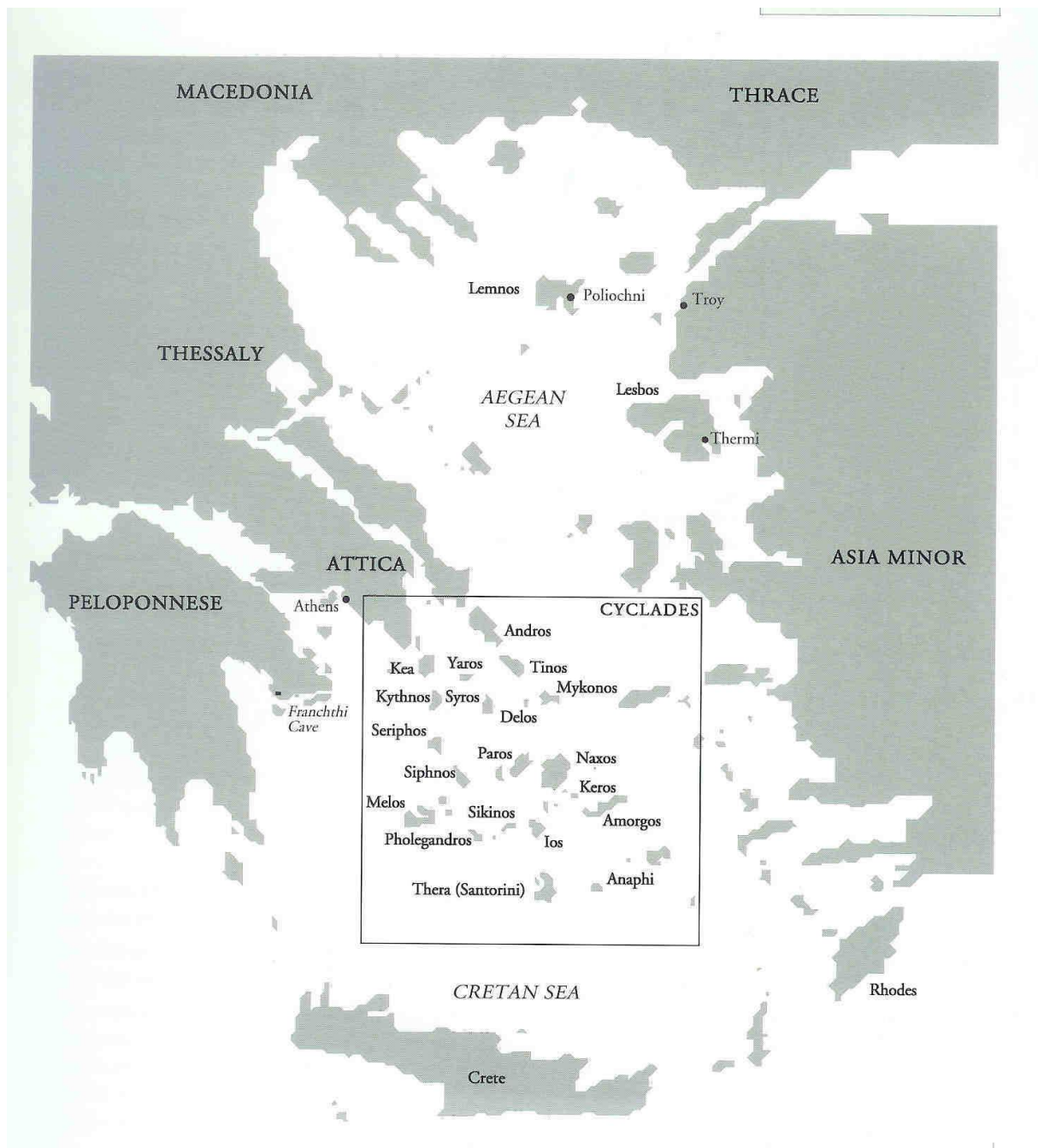


## Updating Venuskunst, de Venuskunst van de Cycladen

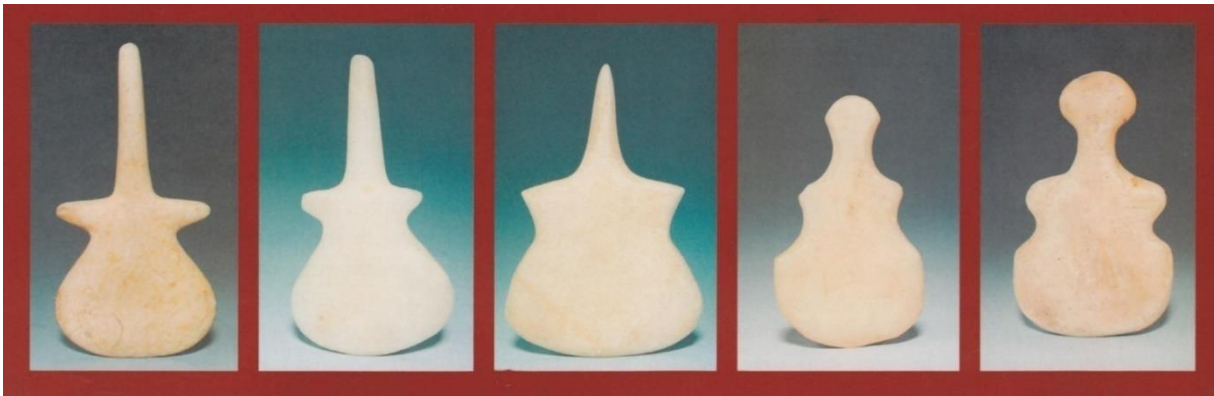


**De Cycladen** vormen een eilandgroep tussen Griekenland, Kreta en Turkije. Hier is in oude *begraafplaatsen* veel Venuskunst opgegraven. Men heeft hier 796 semi-realistische voornamelijk vrouwelijke figurines teruggevonden en 146 semi-abstracten, ook vrouwelijk; beide groepen uit de periode 5300 tot 2000 v. Chr.



*Figurine van 1.40m uit de Spedos-groep met 399 vrouwelijke figurines en 1 mannelijke.  
Cycladisch Museum Athene, eigen foto. Uit: Venus is geen Vamp 35; The Language of MA 39 [1.2.6ab].*

**De semi-realistische figurines** vallen uiteen in 10 sub-groepen; deze groepen zijn vaak genoemd naar de plaatsen waar ze op de diverse eilanden gevonden zijn. Deze semi-realistische figurines zijn slank en langgerekt. Velen zijn zwanger. Zij zijn voornamelijk in *graven* gevonden. Een van de subgroepen is de Spedos-groep. Deze groep telt 399 vrouwelijke figurines en één mannelijke. De grootte varieert van maximaal 1,5m tot enkele cm.<sup>1</sup>



*Diverse semi-abstracte figurines*

**De semi-abstrakten.** In deze groep van 146 figurines vind je **negen groepen** van vrouwelijke figurines.<sup>2</sup> Er zijn: de kiezelvormige vrouwe, de lemniscaat-vormige vrouwe, de vioolvormige vrouwe, de blok- en spade-vormige vrouwe, de cirkelvormige vrouwe, de plank- en flesvormigvormige vrouwe, het vrouwelijke flipper- type met vleugelachtige armen; de oogidolen (variatie op het blok- en spade vormig type) en de vrouwelijke pilaarfigurine.

Daarnaast kom je *buiten de Cycladen* in het Oude Europa en op Cyprus nog andere types tegen: de kruisvormigen, beenvormigen, kamvormigen en dubbelgeslachtelijken. Alle typen en groepen van zowel de semi-realistische als de semi-abstrakte figurines worden overzichtelijk in kaart gebracht in mijn boeken over Venuskunst in deel I h 7: Het Oude Europa. Dat alles ga ik hier niet herhalen. Het gaat er hier om resultaten van nieuw onderzoek over te dragen.

**Updating Venuskunst van de Cycladen.** Als student doet Lord Colin Renfrew onderzoek op de Cycladen. Dan maakt hij deel uit van de richting der Nieuwe Archeologie. Ook hij staat sceptisch tegenover de onderzoeksresultaten van Marija Gimbutas in het Oude Europa. Vele jaren later gaat een gelauwerde Renfrew met pensioen en wint een prijs waar een groot geldbedrag aan verbonden is. Een deel van het geld besluit hij te besteden aan nieuw onderzoek op het eiland Keros.



**Het eiland Keros.** Het kleine en onbewoonde eiland Keros ligt ten zuiden van het grotere eiland Naxos. Op het eiland Keros vond men in de Noordput 350 gebroken figurines. Dit type 'heilige putten' wordt in gebruik genomen wanneer de tafel of bank voor het cultusbeeld in de tempel te vol raakt met figurines en offergaves. Wanneer je zo'n 'heilige put' (*bothros* of 'deposit') ongeschonden vindt, vind je dus een grote schat, een soort ondergronds opslagmagazijn. In de 50-er en 60-er jaren

van de vorige eeuw valt de Nordput op Keros ten prooi aan illegale opgravingen en kunstroof; de gebroken figurines worden aan musea en privé-verzamelaars van over de hele wereld doorverkocht.



*De baarmoederlijke vormen van het eiland Keros*



*'The Keros Hoard'. De gebroken figurines uit de Noordput verzameld door Peggy Sotirakopoulou.*

**Peggy Sotirakopoulou** heeft zich de moeite getroost de stukken, die inmiddels over de wereld verspreid waren, te achterhalen en in kaart te brengen. Zo ontstaat de 'Keros-hoofd' of Keros verzameling van 350 delen van figurines.<sup>3</sup> Maar Renfrew vermoedt dat er meer te vinden is op het eiland Keros en zijn intuïtie blijkt juist. Met het prijzengeld herstart hij het onderzoek op Keros tussen 2006 en 2008. In dit Cambridge-Keros Project boekt hij opmerkelijke resultaten, vandaar ook deze

update. Renfrew vindt een Zuidput (Special Deposit South) die niet is leeggeroofd. Hier liggen meer dan 500 gebroken en gefragmenteerde figurines.



**De figurines uit de Zuidput.** Ze komen van allerlei Cycladische eilanden want er zijn verschillende soorten marmer gebruikt. Men neemt aan dat de figurines in de thuisplaats gebroken zijn. Hierna blijft de ene helft thuis achter; de andere helft wordt geofferd en neergelegd in de Zuidput. Het is heel opmerkelijk dat er op Keros *geen* graven zijn gevonden. De gebroken figurines zijn dus geen grafgiften, zoals elders wel veelvuldig het geval is.<sup>4</sup> De figurines in de graven zijn langgerekt, strak en stijf.





*Het kleine eilandje Dhaskalio.*

**Dhaskalio.** De bezoekers arriveren in lange boten (longboats). Ze logeren op een nabijgelegen eilandje genaamd Dhaskalio, dat oorspronkelijk met Keros verbonden is maar van het grotere eiland gescheiden wordt wanneer het waterpeil stijgt. Hier zou een permanente bevolking van 20 mensen verbleven hebben. De groep groeit bij samenkomsten met de afgevaardigden van andere eilanden uit tot wel 400 bezoekers; dat bewijzen de gigantische teruggevonden bouwstructuren op het eilandje. Het zou gaan om 1000 ton steen die zich in een soort piramide op Dhaskalio verheft, dat alles met drainage-tunnels eronder en bewijzen van gevorderde metallurgie. Ik verwijs naar de info over Keros bij Wikipedia voor de bijzondere details betreffende de bebouwing.<sup>5</sup>

**Waarom dit centrum?** Vanaf 3000 v. Chr. neemt de bevolking op de eilanden significant toe.<sup>6</sup> Zij brengen hun figurines in manden en zakken en na een ritueel deponeren ze de figurines die ze met zich meedragen in manden en zakken in de putten in het heiligdom Kavos op Keros.<sup>7</sup> Dit alles vindt plaats tussen 2750 en 2300 v. Chr., de vroege Bronstijd, een tijd waarin – zo deelt Wikipedia terecht mede – geen goden in het Egeïsch gebied bekend zijn. Waarom getroosten de eilanders zich al deze moeite?

**Een oermoeder of godin?** Kan de spil van dat maritieme centrum Keros een godin geweest zijn? Getuige het voorkomen van eenzelfde oermoeder in de voorgeschiedenis op eilanden als Cyprus, Kreta, Sicilië en Sardinië, lijkt het waarschijnlijk dat ook de Cycladen een eilandgodin gekend hebben.

**Geen heiligdom maar een maritiem centrum.** Renfrew erkent dat de honderden figurines uit de Keros-Syros-cultuur voornamelijk vrouwelijk zijn, ze zijn altijd naakt en veelal zwanger.<sup>8</sup> De mensen komen samen in een 'maritiem centrum'. Waarom? Omdat de eilanders, zo veronderstelt Renfrew,

periodiek, dus een keer in de zoveel tijd samenkomen op Keros en wel als de 'Confederatie van Keros'.<sup>9</sup> De figurine met de gevouwen armen moet hun icoon of embleem geweest zijn...<sup>10</sup> Zou het om een heiligdom en een godin kunnen gaan? Om een Grote Aarde Moeder (Great Earth Mother), de Grote Godin van de Cycladen, zoals de Duitse archeoloog een Jürgen Thimme eerder beweerde? Nee, dat lijkt Renfrew niet waarschijnlijk, zo brengt hij zelf in zijn bijdrage van 2017 naar voren...<sup>11</sup> Komend onderzoek zal uitsluitsel brengen...<sup>12</sup>

**Er wordt gefluisterd** dat leerlingen van Renfrew er wel degelijk van uitgaan dat al die stijve en abstracte figuren de grote godin van de Cycladen symboliseren; de verschillen zijn te wijten aan lokale stijfswijkingen van een grondpatroon, dat iedere eilander in die tijd herkent.

Wordt vervolgd...

Annine van der Meer, februari 2019.  
©anninevandermeer

---

<sup>1</sup> *The Language of MA* dl 1 h 7 p. 196-202 [l.7.3 - 1.7.51b] voor overzicht van de realistische figurines; *Venus is geen Vamp*, p. 152-156 voor overzicht van de realistische figurines.

<sup>2</sup> *The Language of MA* dl 1 h 7 p. 202-206 [l.7. 51b – l.7.66] voor overzicht van de abstracte figurines; *Venus is geen Vamp*, p. 141-144 voor overzicht van de abstracte figurines.

<sup>3</sup> Peggy Sotirakopoulou, Colin Renfrew, Michael J. Boyd, 'Early sculpture fragments from the special deposit North at Kavos on Keros', in: Colin Renfrew, Marisa Marthari and Michael J. Boyd, eds., *Early Cycladic sculpture in context*, Oxford, Philadelphia, Oxbow, 2017, 345-368.

<sup>4</sup> Colin Renfrew, 'Cycladic Figurines', *The Oxford Handbook of Prehistoric Figurines*, Timothy Insoll ed., Oxford University Press, 2017, 637-658, 69-50: 'Circumstances indicate that these figurines and other materials were brought to Keros already in a fragmentary condition and were deposited here in a series of rituals in which many Cycladic islands participated. These ceremonies of breakage took place periodically on other islands and the remains were brought to Keros. The complete absence of human remains in the Special Deposit South at Keros exclude any direct association with burials, which the finds in the Cycladic cemeteries may initially have suggested. So these broken figurines at Keros were not gravegoods.'

<sup>5</sup> <https://en.wikipedia.org/wiki/Keros>

<sup>6</sup> Renfrew, 'Cycladic Figurines', *The Oxford Handbook of Prehistoric Figurines*, 641.

<sup>7</sup> Renfrew, 'Cycladic Figurines', *The Oxford Handbook of Prehistoric Figurines*, 642.

<sup>8</sup> Renfrew, 'Cycladic Figurines', *The Oxford Handbook of Prehistoric Figurines*, 646.

<sup>9</sup> Colin Renfrew, Olga Philaniotou, Neil Brodie, Giorgos Gavalas and Michael J. Boyd, *The Settlement at Dhaskalio*, Volume 1 in the series *The Sanctuary on Keros: Excavations at Dhaskalio and Dhaskalio Kavos*, 2006-2008, Cambridge, McDonald Institute for Archaeological Research, 2013.

<sup>10</sup> Renfrew, 'Cycladic Figurines', *The Oxford Handbook of Prehistoric Figurines*, 649.

<sup>11</sup> Renfrew, 'Cycladic Figurines', *The Oxford Handbook of Prehistoric Figurines*, 649-50; *The Language of MA*, 40 over Jürgen Thimme; *Venus is geen Vamp*, 40.

---

<sup>12</sup> Forthcoming: Colin Renfrew, Michael J. Boyd, *Catalogue of sculptural fragments in the Sanctuary on Keros and the origins of Aegean Ritual Practice: the excavations of 2006-2008*, vol III: *The Marble Finds from Kavos and the Archaeology of Ritual*, Cambridge, McDonald Institute for Archaeological Research.